

Yhteiskunnan muistifunktioiden tutkijakoulu (MEMORNET)

(poimintoja hakemuksesta)

1 TUTKIJAKOULUN TOIMINTA-AJATUS JA TOIMINNAN ORGANISOINTI

Tutkijakoulun toiminta-ajatus

Yhteiskunnan *muistifunktiot* ovat toimintoja, joilla varmistetaan organisaatioiden tietohallinnon ja ajankohtaisten tietopalvelujen toimivuus sekä kulttuuriperinnön riittävä säilyminen. Kirjastot, arkistot ja museot kantavat muistiorganisaatioina päävastuun yhteiskunnallisten muistifunktioiden ylläpidosta. Tietoyhteiskuntakehitys – mm. dokumentaarisen aineiston digitalisoituminen ja verkottuminen - on radikaalisti muuttanut muistiorganisaatioiden toimintaympäristöä. Murrosvaiheen uudet mahdollisuudet ja uhat haastavat pohtimaan, kuinka turvataan yhteiskunnan pitkän aikavälin toiminta, oikeusvarmuus sekä tiedonsaanti taloudelliseen ja kulttuuriseen toimintaan.

Yhteiskunnan muistifunktioiden tutkijakoulun tavoitteena on vahvistaa yliopistojen ja muistiorganisaatioiden yhteistyöllä alan perustutkimusta. Tutkimusteemoissa kiinnitetään erityistä huomiota digitalisoitumisen aiheuttamiin periaatteellisiin ja käytännöllisiin muutoksiin yhteiskunnan muistifunktioiden toiminnassa.

Tutkijakoulu kokoaa samaan akateemiseen yhteyteen muistiorganisaatioiden kysymyksiä tutkivat tieteenalat, informaatiotutkimuksen, arkistotieteen ja museologian sekä näiden lähitieteet. Korkeatasoisen tieteellisen panoksen ohella tutkijakoululla on suorat yhteydet työelämään. Nykyaikaiset muistiorganisaatiot ovat erikoistuneet teknologian soveltamiseen sisältöjen tuottamisessa, välittämisessä ja säilytyksessä.

Tieteelliseen tutkimukseen perustuvan tiedon tarve muistiorganisaatioiden toiminta-aloilla on viime aikoina tuotu esille yhteiskunnallisessa keskustelussa. Opetusministeriön *Tiede ja yhteiskunta* -työryhmä (2004) esittääkin, että informaatiotutkimuksen, arkistotieteen ja museologian ”tutkijakoulutukseen kiinnitettäisiin erityistä huomiota kohdennettaessa tutkijankoulutuspaikkoja tieteellisesti korkeatasoisiksi arvioituille tutkijakouluille”. Muistiorganisaatioiden strategioissa tähdennetään tutkimuksen välttämättömyyttä sekä käytännön toimintaa tukevan tieteellisen tiedon tuottajana että henkilökunnan pätevyyden kohottajana. Alalla on puutetta tutkijakoulutuksen saaneista.

Digitalisoituminen muutostekijänä

Jo perinteisesti kirjastot, arkistot ja museot on nähty keskenään verrannollisiksi toimijoiksi, mutta alojen instituutiot, koulutus ja tutkimus ovat kehittyneet erillään. Teknologinen kehitys on johtanut horisonttien lähentymiseen ja yhtymiseenkin. Ilmeisimpiä yhtymäkohtia on kokoelmien organisoinnin, säilytyksen ja käyttöönsaattamisen kysymyksissä. Yhä laajempi osuus dokumenteista syntyy ja levitetään digitaalisessa muodossa. Internet on kiihdyttänyt kehitystä kohti verkottuneita digitaalisia kirjastoja ja arkistoja. Museoille Internet sekä digitaalinen luettelointi täsmällisine hakutietoineen on tarjonnut laajemmat mahdollisuudet virtuaalisten palvelujen kehittämiseen. Uudet aineistot ja ympäristöt edellyttävät toimintakäytäntöjen ja teknologisten ratkaisujen kehittämistä. Toisaalta aiemmin syntyneet kansallisesti arvokkaat aineistot on muunnettava digitaaliseen muotoon. Voimakasta panostamista digitoimiseen on ehdotettu mm. *Kulttuuriperinnön digitointityöryhmän* loppuraportissa (2004).

Vaikka tekniikka määrää monin tavoin yhteiskunnan muistifunktioiden toteuttamisen reunaehdoista, haasteet eivät ole ainoastaan teknisiä. Vaikein haaste on sovittaa yhteen muistiorganisaatioiden tavoitteet ja käytettävissä olevat teknologiset mahdollisuudet. Olennaisinta ei ole mahdollisimman nopea ja laajamittainen investointi uuteen teknologiaan vaan löytää teknologiasukupolvien yli kestävä ja muistifunktioiden toteuttamista pitkällä aikavälillä optimaalisesti tukevat toiminnalliset, juridiset ja tekniset ratkaisut. Mm. valtion tuottavuusohjelman tavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että kansallisten tietovarantojen luomisessa ja ylläpidossa tehdään aitoja toiminnallisia rakennemuutoksia.

Tutkimusteemat

Tutkijakoulun teemat rakentuvat teknologian kehityksen, aineistojen diversiteetin, yhteiskunnan odotusten ja muistiorganisaatioiden käytäntöjen välisille jännitteille. Tutkijakoulussa avataan yhteiskunnallisesta funktiosta käsin teknologisen muutoksen prosessia, joka vaikuttaa instituutioiden toimintaan ja tavoitteisiin. Kaikilla muistiorganisaatioilla on yhtäläinen tarve arvioida muuttuneissa olosuhteissa omaa yhteiskunnallista tehtäväänsä, sen tavoitteita ja näitä tukevia toiminnallisia strategioita sekä suhdettaan muihin muistiorganisaatioihin. Tämä arviointi johtaa tarpeeseen tutkia kysymyksiä, jotka liittyvät toiminnallisten strategioiden implementointiin palveluina, välineinä ja kokoelmina.

Säilytys – käyttö. Dokumentoidun informaation ja kulttuuriperinnön säilytys on muistiorganisaatioiden perustehtäviä, jonka varjoon käyttöaspekti on aiemmin jäänyt mm. aineiston fyysisen vaurioitumisriskin takia. Julkisuuslainsäädäntö ja muut tietojensaantioikeutta laajentavat säädökset edellyttävät mm. arkistokokoelmien avaamista laajempaan käyttöön. Digitointi kasvattaa mahdollisuuksia jakaa tietoa vaarantamatta aineistoja, mikä puolestaan asettaa uusia vaatimuksia kokoelmien järjestämiselle käytön näkökulmasta. Muistiorganisaatioiden käyttäjistä ei kuitenkaan tiedetä tarpeeksi. Kirjastoissa käyttäjä- ja käyttötutkimuksella on pitkät perinteet mutta virtualisoituvat ja työprosesseihin integroituvat informaatioympäristöt vaativat tutkimuksen uudelleen suuntaamista. Tutkijakoulu panostaa asiakasnäkökulmasta lähtevään käyttötutkimukseen ja sen vahvistamiseen kaikilla muistifunktioiden osa-alueilla.

Pitkäaikaissäilytys. Tieteellisissä kirjastoissa suuret osat uudempia kokoelmia ovat käytettävissä pelkästään digitaalisessa muodossa verkkoon hajautuneena virtuaalikokoelmana. Yhä suurempi osa hallinnon asiakirjoista ja luovan työn tuloksista syntyy, käytetään ja säilytetään digitaalisessa muodossa. Perinteisiin aineistoihin liittyvät teknologiset ongelmat ovat suhteellisen rajattuja. Digitaaliset aineistot ovat tässä suhteessa suuri haaste pitkäaikaiselle säilytykselle ja käytettävyydelle. Aineistomuotojen kirjo laajenee ja käyttö on mahdollista vain sopivilla teknisillä välineillä. Pitkäaikaissäilytys vaatii hybridiratkaisuja, sillä perinteisiä ja digitaalisia aineistoja joudutaan käsittelemään rinnakkain. Aineistojen pitkäaikaisen säilytyksen kysymyksistä on tehty niukasti tieteellistä tutkimusta vaikka ongelmien haastavuus on nähtävissä.

Arvonmääritys ja seulonta. Teknologiset keinot vaikuttavat myös siihen, miten aineistoja valitaan säilytettäväksi. Aineistojen arvonmäärityksen ja seulonnan periaatteet ovat muotoutuneet oloissa, joissa tekniset ja fyysiset mahdollisuudet asettivat sähköistä maailmaa tiukemmat rajat. Kaikkea ei voitu säilyttää tila- ja kustannussyistä. Toisaalta mahdollisimman paljon piti säilyttää lähikokoelmassa, koska aineistojen liikuttaminen oli vaikeaa. Uusi teknologia ei aseta yhtä tiukkoja fyysisiä rajoituksia säilytettävälle aineistolle. Toisaalta uudet aineistokategoriat, kuten www-materiaalit, lisäävät muistiorganisaatioiden säilyttämisvelvoitteita ja luovat uusia arvonmääritysongelmia. Tutkimusta tarvitaan luomaan arvonmäärityksen ja

seulonnan teoreettista perustaa suhteessa yhteiskunnan tietotarpeisiin ja kokoelmien käytettävyyteen.

Kokoelmien organisointi- ja hakumenetelmät. Muistiorganisaatioiden toiminta on kokoelma-keskeistä. KAMUT (kirjastot, arkistot ja museot) ja eKAM (elektroninen kirjasto, arkisto, museo) -yhteistyö on esimerkki muistiorganisaatioiden yhteisistä ponnisteluista kokoelmiin liittyvien kuvailumenetelmien ja -välineiden kehittämisessä. Hankkeissa on kehitetty aineistojen kuvailumenetelmiä ja organisointiperiaatteita jotta niiden yhteiskäyttö on saumattomasti mahdollista. Tutkijakoulu tulee vahvistamaan kuvailumenetelmien ja hakua helpottavien tekniikkojen kuten ontologioiden perustutkimusta. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös siihen miten organisointi- ja hakumenetelmät tukevat muistiorganisaatioita hyödyntävien henkilöiden toimintaa tehtävien suorittamisessa. Tematiikkaan liittyy myös kokoelmahistoriallinen tutkimus, joka tuo selkeästi mukaan kokoelmien ajallisen ulottuvuuden.

Tutkijakoulun taustaorganisaatiot

Vastuullinen yliopisto

Tampereen yliopisto

Tutkijakouluun kuuluvat yhteistyöyliopistot, tutkimuslaitokset ja muut organisaatiot (ml. elinkeinoelämä)

Arkistolaitos

Helsingin yliopisto

Helsingin yliopiston kirjasto

Jyväskylän yliopisto

Museovirasto

Oulun yliopisto

Tampereen yliopisto

Teknillinen korkeakoulu

Turun yliopisto

Åbo Akademi